**UO‘T:635.61+582.98**

# HANDALAKNI URUG‘LARI ORQALI OCHIQ DALAGA VA PLYONKALI QOPLAMALAR OSTIDA YETISHTIRISH

**Beknazarov Ilimjon Olimjon o‘g‘li**
Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti qishloq xo‘jaligi fanlari falsafa doktori (PhD). ilimjonbeknazarov@gmail.uz *(97-431-77-40)*

**Annotasiya:** Ushbu maqolada handalakni urug‘idan ochiq dalalarga va plyonkali qoplamalar ostida yetishtirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar natijasi keltirilgan. Handalakni erta bahorda plyonkali qoplamalar ostida yetishtirish ertachi poliz mahsulotlariga bo‘lgan ta’labni qondirishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Handalak Kichkintoy navini plyonka ostida yetishtirilganda ochiq dalaga nisbatan mevalari biroz bo‘lsada yirikroq, eti esa qalinroq bo‘lganligi kuzatildi. Plyonka ostida yetishtirilgan o‘simliklarning asosiy poya va yon novdalar uzunligi, yon yon shoxlar soni ko‘rsatgichlari ham yuqori bo‘lganligi aniqlandi. Plyonka ostida yetishtirilganda umumiy va tovarbop hosildorlik ham yuqori bo‘lganligi kuzatildi.

**Kalit so‘zlar:** handalak, plyonkali qoplamalar, urug‘, ochiq dala, yon shox, asosiy poya, meva vazni, meva etining qalinligi, hosildorlik.

**Аннотация**. В данной статье представлены результаты исследований по выращиванию хандаляка из семян в открытом грунте и под пленочными укрытиями. Выращивание хандаляка под пленочными укрытиями ранней весной имеет важное значение для удовлетворения спроса на раннеспелую продукцию. При выращивании сорта Хандаляк Кичкинтой под пленкой наблюдалось, что плоды были немного крупнее, а мякоть толще по сравнению с открытым грунтом. Установлено, что длина основного стебля и боковых ветвей, а также количество боковых ветвей у растений, выращенных под пленкой, также были высокими. Было замечено, что при выращивании под пленкой общий и рыночный урожай также был высоким.

**Ключевые слова:** хандаляк, пленочные покровы, семена, открытый грунт, боковая ветвь, главный стебель, масса плода, толщина мякоти, урожайность.

**Annotation.** This article presents the results of research on growing khandalak from seeds in open ground and under film covers. Growing khandalak under film covers in early spring is important to meet the demand for early ripening products. When growing the Khandalak Kichkintoy variety under film, it was observed that the fruits were slightly larger and the pulp thicker compared to open ground. It was found that the length of the main stem and lateral branches, as well as the number of lateral branches in plants grown under film, were also high. It was observed that when grown under film, the total and market yield was also high.

**Key words:** khandalak, film covers, seeds, open ground, lateral branch, main stem, fruit weight, pulp thickness, yield.

**Kirish.** Keying yillarda havo haroratining keskin oshib ketishi, hovo nisbiy namligini juda pastga tushishi, changli shamollarni tez-tez esib turishi deyarli barcha qishloq xo‘jalik ekinlarining hosildorligini hosil sifatini keskin pasayib ketishiga va ularni yetishtirilgandan olinadigan iqtisodiy samaradorlikni kamayishiga olib kelmoqda. Shuning uchun ko‘pgina sabzavot va poliz ekinlari isitilmaydigan issiqxinalar va plyonkalar ostida erta muddatda ekib

yetishtirilmoqda. Xususan, Qashqadaryo viloyatida ertagi muddatda qovun va tarvuzni plyonkali qoplamalar ostida yetishtirish, ertagi va yuqori hosil yetishtirib eksportga va ichki bozorga chiqarish borasida juda katta tajriba to‘plangan.

**Tadqiqotning usullari.** Tajribalar quyidagi uslub va uslubiy ko‘rsatmalar asosida olib borildi: Методика полевого опыта в овощеводстве (Литвинов С.С. М.,2011.), Методика полевого опыта (Б.А.Доспехов, 1985), Руководство по апробации овощных культур и кормовых корнеплодов (М., 1982), Sabzavot, poliz va kartoshka ekinlarida tajribalar o‘tkazish uslubi (SPEvaKITI, 2023). **Tadqiqot natijalari.** Handalak urug‘lari erta bahorda plyonka ostiga va ochiq dalaga ekib o‘rganildi, 1-jadval. Urug‘lar plyonka ostiga 15-mart kuni, ochiq dalada esa 5-aprelda ekildi.

1-jadval

Handalakning Kichkintoy navi urug‘idan plyonka ostiga va ochiq dalada yetishtirishning rivojlanish davrlarining davomiyligiga ta’siri, 2022-2023 y.y.

| t/r | Tajriba variantlari | Urug‘ e kilgan sana | Unib chiqishi | | Unib chiqganidan | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | birinchi chinbarg paydo bo‘lishigacha | | otalik gullar ochilish igacha | | onalik gullar ochilish igacha | | meva hosil bo‘lishi gacha | | meva pishishi gacha | |
| | | | 10 % | 75% | 10% | 75% | 10 % | 75 % | 10 % | 75 % | 10 % | 75 % | 10 % | 75 % |
| 1 | Plyonka ostida urug‘idan | 15.03 | 6 | 8 | 7 | 10 | 26 | 29 | 30 | 34 | 33 | 39 | 68 | 72 |
| 2 | Ochiq dalada urug‘idan | 05.04 | 8 | 9 | 10 | 12 | 31 | 34 | 34 | 38 | 37 | 42 | 71 | 73 |

Ko‘chatlarning yoppasiga unib chiqishi ochiq dalalarda 9 kunda, plyonka ostida ekilganda 8 kunda kuzatildi. Plyonka ostida urug‘idan ekilganda otalik gullarining dastlabki gullashi unib chiqgandan so‘ng 26 kunda, yoppasiga esa 29 kunda kuzatildi. Ochiq dalaga urug‘idan ekilganda esa bu davrlarning davomiyligi biroz uzun bo‘lib, muvofiq ravishda 31 va 34 kunni tashkil etdi.

Onalik gullarining dastlabki gullashi plyonka ostidagi o‘simliklarda unib chiqgandan so‘ng 30 kunda va yoppasiga gullashi esa 34 kunda kuzatildi. Ochiq dalalarda urug‘idan ekib yetishtirilganda o‘simliklarda onalik gullarini dastlabgi gullashi unib chiqqandan so‘ng 34 kunda, yoppasiga gullashi 38 kunda kuzatildi.

Mevalarning dastlabki pishishi urug‘idan plyonka ostiga ekilgan o‘simliklarda unib chiqqandan so‘ng 68 kunda, yoppasiga pishishi esa 72 kunda amalga oshdi. Ochiq dalalarda yetishtirilgan o‘simliklarda mevalarning dastlabki pishishi unib chiqqandan so‘ng 71 kunda, yoppasiga pishishi esa 73 kunda amalga oshdi. Yetishtirish usullari handalak o‘simliklarining biometrik ko‘rsatkichlariga ham sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatdi, 2-jadval.

2-jadval

Plyonka ostida va ochiq dalada urug‘idan yetishtirilgan хандалак ўсимликларининг biometrik кўрсатгичлари, 2021-2023 y.y.

| T/p | Tajriba variantlari | Asosiy poya uzunligi, sm | Yon shoxlar uzunligi, sm | Umumiy uzunligi,sm | Yon shoxlar soni, dona |
|---|---|---|---|---|---|

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1 | Plyonka ostida | 143,0 | 381,0 | 524,0 | 4,3 |
| 2 | Ochiq dalada, назорат | 135,5 | 344,0 | 479,5 | 3,5 |

Yetishtirish usuliga qarab handalak o‘simliklarining biometrik ko‘rsatkichlari ham turli xil bo‘ldi, 2-jadval.

Asosiy poya uzunligi plyonka ostiga ekilganda 143,0 sm ni, ochiq dalaga ekilganda esa 135,5 sm ni tashkil etdi. Plyonka ostiga ekilgan o‘simliklarda asosiy poya ochiq dalaga nisbatan 7,5 sm ga uzun bo‘ldi. Yon shoxlar soni plyonka ostiga ekilganda esa 381,0 sm ni, ochiq dalarda – 344,0 sm ni tashkil etdi. Yon shoxlar uzunligi plyonka ostida yetishtirilganda ochiq dalaga nisbatan 37 sm ga ko‘p bo‘ldi. Asosiy poya va yon shoxlarning umumiy uzunligi bo‘yicha ham xuddi shunday holat kuzatildi.

Yetishtirish usullari handalak ekinining hosildorligiga ham sezilarli darajada tasir ko‘rsatdi, 3 jadval.

Bitta o‘simlikda shakllangan meva soni plyonka ostida yetishtirilgan o‘simliklarda 3,4 donani, ochiq dalada yetishtirilganda esa 3,2 donani tashkil etdi. Mevaning o‘rtacha vazni plyonka ostida yetishtirilgan o‘simliklarda 1,0 kg ni, ochiq dalada yetishtirilgan o‘simliklarda 0,87 kg ni tashkil etdi. Plyonka ostida yetishtirilganda o‘simliklarda meva soni, vazni biroz yuqori bo‘lishi kuzatildi.

3-jadval

Handalakning Kichkintoy navini plyonka ostida va ochiq dalada urug‘idan ekilganda hosildorlik ko‘rsatkichlari, 2021-2023 y.y.

| T/r | Tajriba variantlari | Mevaning o‘rtacha | | Hosildorlik, t/ga | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Soni, dona/o‘simlik | Vazni, kg | Umumiy hosildotlik, | Nazoratgaga nisbatan, % | Tovarbop hosil, | Tovarbop hosil umumiy hosilga nisbatan, % | Tovarbop hosil nazoratga nisbatan, % |
| 1 | Plënka ostida | 3,4 | 1,0 | 48,5 | 122 | 45,6 | 94 | 123 |
| 2 | Ochiq dalada urug‘idan, nazorat | 3,2 | 0,87 | 39,7 | 100 | 36,9 | 93 | 100 |
| | $EKMF_{05}$ | | | 2,5 | | 3,4 | | |
| | Sx% | | | 1,9 | | 2,2 | | |

Eng yuqori umumiy hosildorlik plyonka ostida yetishtirilganda kuzatildi va u 48,5 t/ga ni tashkil etdi, 3 jadval. Bu nazorat sifatida olingan ochiq dalalarda yetishtirilganga nisbatan 122 % ni tashkil etdi. Tovarbop hosil ham plyonka ostida yetishtirilganda eng yuqori bo‘ldi va 45,6 t/ga ni tashkil etdi. Tovarbop hosil ham plyonka ostida yetishtirilgan o‘simliklarda yuqori bo‘lib, ochiq dalada yetishtirilganga nisbatan 123,5 % ni tashkil etdi.

**Xulosa.** Xulosa qilib aytganda tadqiqotlar handalakni plyonkali qoplamalar ostida yetishtirish samarali ekanligini ko‘rsatdi. Plyonka ostida yetishtirilganda rivojlanish davrlarining

qisqarishi, biometrik ko‘rsatkichlarning yuqori bo‘lishi va pirovardida hosildorlikni yuqori bo‘lishi aniqlandi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Sabzavot, poliz va kartoshka ekinlarida tajribalar o‘tkazish uslubi (SPE va KITI, 2023).
2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. -М.: “Колос”, 1985. -416 с.
3. Литвинов С.С. Методика полевого опыта в овощеводстве.-М-2011. -650 с.
4. Руководство по апробации овощных култур и кормовых корнеплодов (М., 1982)